অধ্যায় ৬ ঃ শংকৰী যুগৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্য

অধ্যায় গাঁথনি

৬.১ উদ্দেশ্য

৬.২ পৰিচয়

৬.৩ শংকৰী যুগৰ সাহিত্য

৬.৪ বৈষ্ণৱ সাহিত্য

৬.৪.১ শংকৰদেৱ

৬.৪.২ মাধৱদেৱ

৬.৪.৩ অনন্ত কন্দলী

৬.৪.৪ ৰাম সৰস্বতী

৬.৫ অসমীয়া গদ্যৰ উদ্ভৱ

৬.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৬.৭ অধিক জানিবলৈ

৬.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৬.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

৬.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ কোনখিনি সময়ক শংকৰী যুগ বুলি কোৱা হয়, সেই সম্পর্কে অৱগত হ'ব
- শংকৰী যুগৰ সাহিত্যৰ লক্ষণ বা বৈশিষ্ট্যসমূহ বর্ণনা কৰিব পাৰিব
- শংকৰী যুগত কি কি প্রকাৰৰ সাহিত্য ৰচনা হৈছিল সেই সম্পর্কে জ্ঞাত হ'ব
- এই যুগত আৱির্ভাৱ হোৱা কবিসকলৰ লগতে তেওঁলোকৰ ৰচনাৰাজিৰ সৈতে পৰিচিত হৈ যথাযথ ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব
- অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ উদ্ভৱ কেনেদৰে, কাৰ হাতত হ'ল সেই বিষয়ে জ্ঞাত হ'ব।

৬.২ পৰিচয়

ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়টিত আমি প্রাক্-শংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিলোঁ। প্রাক্-শংকৰী যুগৰ পাছৰ যুগটোৱেই হৈছে শংকৰী যুগ। এই যুগত মহাপুৰুষ শ্রীমন্ত শঙ্কৰদেৱে অসমত নৱ-বৈষ্ণৱ ধর্ম প্রচাৰ কৰিছিল। শংকৰদেৱে অসমত ধর্মপ্রচাৰৰ বাবে সাহিত্যকে মাধ্যম হিচাপে গ্রহণ কৰিছিল। আনকি ইয়াৰ বাবে তেওঁ গীত-নাট আদি পৰিৱেশ্য কলাকো ধর্ম

প্রসাৰণৰ মাধ্যম কৰি তুলিছিল। ফলত শংকৰদেৱ আৰু তেওঁৰ অনুগামী শিষ্যসকলে অশেষ সাধনাৰ দ্বাৰা এই যুগত এক বিৰাট সাহিত্য-ভাণ্ডাৰ গঢ়ি তুলিছিল। শংকৰদেৱক কেন্দ্র কৰিয়েই এই সাহিত্যৰাজিৰ সৃষ্টি হৈছিল বাবে যুগটোৰ নামকৰণ কৰা হৈছে 'নৱ-বৈষ্ণৱ যুগ' বা 'শংকৰী যুগ' বুলি। প্রণিধানযোগ্য যে শংকৰী যুগক অসমীয়া সাহিত্যৰ 'স্বর্ণযুগ' বুলিও অভিহিত কৰা হয়। শংকৰী যুগত মূলতঃ ধর্ম প্রচাৰৰ লগে লগে শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱ, অনন্ত কন্দলী, ৰাম সৰস্বতী আদি কবিসকলে কাব্য, গীত, নাট আদি ৰচনা কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ ভঁৰালো চহকী কৰিলে। আনহাতে এই যুগতেই অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ আৰম্ভ হয়। সেই বিষয়েও কিছু কথা এই অধ্যায়টিত সন্নিৱিষ্ট হৈছে।

৬.৩ শংকৰী যুগৰ সাহিত্য

শংকৰী যুগৰ সাহিত্যৰাজিক প্রধানতঃ দুটা প্রধান ভাগত ভগাব পাৰি, যথা — (ক) বৈষ্ণৱ সাহিত্য আৰু (খ) পাঁচালী সাহিত্য। এই দুয়োবিধ সাহিত্যৰে আদর্শ আছিল পৃথক পৃথক।

শংকৰী যুগত ৰচিত বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰাজিৰ কিছুমান উমৈহতীয়া বৈশিষ্ট্য পৰিলক্ষিত হয়। বৈষ্ণৱ ধর্মৰ উপাস্য দেৱতা হৈছে বিষ্ণু বা শ্রীকৃষ্ণ। সেইবাবে এই যুগত ৰচিত বৈষ্ণৱ সাহিত্যসমূহত বৈষ্ণৱ ধর্মৰ উপাস্য দেৱতা শ্রীকৃষ্ণৱ মাহাত্ম্য প্রকাশ কৰা হৈছে। কবিসকলে বিভিন্ন কাহিনী বা আখ্যানৰ যোগেদি শ্রীকৃষ্ণ যে সকলো দেৱতাতকৈ শ্রেষ্ঠ সেইকথা প্রতিপন্ন কৰিছে। বৈষ্ণৱ সাহিত্যসমূহ আছিল নীতি বা আদর্শমূলক। 'ধর্মৰ জয় অধর্মৰ পৰাজয়', 'দুষ্টক দমন শান্তক পালন' আদি আদর্শ কাহিনীসমূহৰ মাজেদি প্রকাশ পাইছে। তদুপৰি যিধৰণৰ কাহিনী বা ঘটনা নহওক, কাব্যৰ শেষত ভক্তিৰস সৃষ্টি কৰাটো বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ অন্যতম লক্ষণ।

আনহাতে পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষভাগৰপৰা ষোড়শ শতিকাৰ আদি ভাগৰ ভিতৰত যিকেইগৰাকী বৈষ্ণৱ আদর্শ অনুসৰণ নকৰা কবিৰ আৱির্ভাৱ হৈছিল তেওঁলোক আছিল সর্পৰ অধিষ্ঠাত্রী দেৱী মনসাৰ উপাসক। তেওঁলোকৰ দ্বাৰা ৰচিত কাব্যত 'দেৱী মাহাত্ম্য' প্রকাশ পাইছে। এইশ্রেণী ৰচনাকে অসমীয়া সাহিত্যত 'মনসা সাহিত্য' বা 'পাঁচালী সাহিত্য' বুলি কোৱা হয়। বিষয়বস্তু অনুসৰি এই ৰচনাৰাজিক দুটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে। যথা— মনসা বা পদ্মাদেৱীৰ মাহাত্ম্য প্রকাশক আৰু আনটো *ৰামায়ণ, মহাভাৰত* আদিৰ কাহিনী সম্বলিত। দুয়োভাগ সাহিত্য ওজাপালি অনুষ্ঠানৰ উদ্দেশ্যে ৰচিত। সেইবাবে এইশ্রেণী কাব্যত ৰাগ-ৰাগিণীৰ উল্লেখ আছে। লৌকিকতা এই সাহিত্যৰাজিৰ প্রধান বিশেষত্ব। তেওঁলোকৰ ভাষা আছিল লোকভাষাৰ বেছি ওচৰ চপা। লোকমনোৰঞ্জনত অধিক গুৰুত্ব দিয়াৰ বাবে বহুসময়ত লঘু হাস্যোদ্দীপক চিত্রৰ প্রয়োগো লক্ষ্য কৰা যায়।

৬.৪ বৈষ্ণৱ সাহিত্য

যিজনক আধাৰ হিচাপে লৈ অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজন কৰা হৈছে— মহাপুৰুষ

শংকৰদেৱ আৰু তেওঁৰ স্বৰ্ণাভ জ্যোতিৰ আলোকত কেইবাজনো কবিয়ে এই যুগত বৈষ্ণৱ সাহিত্য ৰচনাত ব্ৰতী হৈছিল। সেইসকলৰ ভিতৰত মাধৱদেৱ, অনন্ত কন্দলী, ৰাম সৰস্বতীৰ নাম প্ৰধানভাৱে উল্লেখযোগ্য। তলত তেওঁলোকৰ ৰচনাৰাজিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ল।

৬.৪.১ শংকৰদেৱ

১৪৪৯ চনত মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে নগাঁৱৰ আলিপুখুৰী নামে ঠাইত জন্মগ্ৰহণ কৰে। তেওঁৰ পিতৃৰ নাম আছিল কুসুম্বৰ ভূঞা আৰু মাতৃ সত্যসন্ধ্যা। সৰুতে মাক-দেউতাকৰ মৃত্যু হোৱাত বুঢ়ীমাক খেৰসুতীয়ে তেওঁক তুলি-তালি ডাঙৰ-দীঘল কৰে আৰু পঢ়া-শুনা কৰাৰ বাবে মহেন্দ্ৰ কন্দলীৰ টোলত নাম লগাই দিয়ে। শিশুকালৰেপৰা শংকৰদেৱে বহুতো অসাধাৰণ কাম কৰি সকলোকে চমক খুৱাইছিল। 'ক' ফলা শিকিয়েই তেওঁ "কৰতল কমল কমল দল নয়ন" গীতটি ৰচনা কৰি মেধাশক্তিৰ পৰিচয় দিছিল। দহ বছৰ গুৰু-গৃহ মহেন্দ্ৰ কন্দলীৰ টোলত অধ্যয়ন কৰে আৰু শিক্ষা সাং কৰি ঘৰলৈ উভতি আহে। ২১ বছৰ বয়সতে তেওঁ সূর্যৱতীক বিয়া কৰায়। বিয়াৰ তিনি বছৰ পাছত এটি কন্যা (মনু) সন্তান জন্ম দিয়েই সূর্যৱতীৰ মৃত্যু ঘটে। ৩২ বছৰ বয়সত শংকৰদেৱে প্ৰথমবাৰৰ বাবে তীৰ্থ ভ্ৰমণলৈ ওলায়। বাৰ বছৰ কাল তীৰ্থ ভ্ৰমণ কৰি আহি তেওঁ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰত মনোযোগ দিয়ে। লগতে বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে তেওঁ ভালেসংখ্যক গ্ৰন্থ ৰচনা কৰে। মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে ৰচনা কৰা গ্ৰন্থসমূহক তলত দিয়া ধৰণে ভাগ কৰি আলোচনা কৰিব পাৰি।

- *কাব্য ঃ* মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে ছয়খন কাব্য ৰচনা কৰে। সেই কাব্যকেইখন হ'ল— (১) *হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান,* (২) *ৰুক্মিণী-হৰণ,* (৩) *বলিছলন,* (৪) *অমৃত-মথন,* (৫) *অজামিল উপাখ্যান* আৰু (৬) *কুৰুক্ষেত্ৰ*। *হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান* শংকৰদেৱৰ প্ৰথম ৰচনা। কাব্যখনিৰ মূল বিষয়বস্তু তেওঁ মাৰ্কণ্ডেয় ***পুৰাণ***ৰ পৰা গ্ৰহণ কৰিছে। ৰজা হৰিশ্চন্দ্ৰই গণেশক পূজাৰ আগভাগ নিদি বিষ্ণুক দিয়াৰ কাৰণে অশেষ কষ্ট ভোগ কৰিবলগীয়া হয় যদিও শেষত পৰমপদ লাভ কৰে। কবিয়ে বিষ্ণুৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব আৰু তেওঁক পূজিলে যে আন দেৱতাক পূজা কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই সেই কথা ইয়াত বৰ্ণনা কৰিছে।

  ৰুক্মিণী-হৰণ কাব্যৰ কাহিনীভাগ শংকৰদেৱে *ভাগৱত* আৰু *হৰিবংশ পুৰাণ*ৰপৰা গ্ৰহণ কৰিছে। এই কাব্যত বিদৰ্ভৰ কুণ্ডিল নগৰৰ ৰজা ভীষ্মকৰ কন্যা ৰুক্মিণীক শ্ৰীকৃষ্ণই হৰণ কৰি আনি বিবাহ কৰা কথাৰ বৰ্ণনা পোৱা যায়। *বলিছলন* কাব্যখনিৰ মূল হৈছে *ভাগৱত* আৰু *বামন পুৰাণ*। কাব্যখনিত বামনে তিনি পদ ভূমি স্থাপনেৰে কেনেদৰে বলি ৰজাক ছলনা কৰিছিল সেই কথা বৰ্ণনা কৰা হৈছে। কাব্যখনিত বলি ৰজাৰ মহত্ত্ব আকৰ্ষণীয় ৰূপত ফুটি উঠিছে। *অমৃত-মথন* কাব্যখনিৰ

পুৰাণ ঃ 'পুৰাণ' শব্দটোৰ অৰ্থ হ'ল আদিম আখ্যান বা কাহিনী— 'পুৰাণম্ আখ্যানম্'। অৰ্থাৎ পুৰাণ হ'ল প্ৰাচীন আখ্যান বিশিষ্ট একশ্ৰেণীৰ গ্ৰন্থ। এনে পুৰাণৰ সংখ্যা ওঠৰখন— *ব্ৰহ্মপুৰাণ, পদ্মপুৰাণ, বিষ্ণুপুৰাণ, শিৱ-পুৰাণ, নাৰদীয় পুৰাণ, ভাগৱত পুৰাণ, মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণ, অগ্নিপুৰাণ, ভবিষ্য পুৰাণ, ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত পুৰাণ, লিঙ্গ পুৰাণ, ৰাহ পুৰাণ, স্কন্ধ পুৰাণ, বামন পুৰাণ, কূৰ্ম পুৰাণ, মৎস্য পুৰাণ, গৰুড় পুৰাণ* আৰু *ব্ৰহ্মাণ্ড পুৰাণ।*

মূল হৈছে *ভাগৱত পুৰাণ*। ইয়াত দেৱতা আৰু অসু�ৰৰ মাজৰ যুদ্ধৰ কথা পোৱা যায়। অমৃতক কেন্দ্ৰ কৰি গঢ়ি উঠা কাহিনীভাগত বিষ্ণুৱে মোহিনী ৰূপ ধা�ৰণ কৰি কেনেকৈ অমৃতভাণ্ড হস্তগত কৰিছিল সেই কথা বৰ্ণিত হৈছে। *অজামিল উপাখ্যান*ত অজামিল নামৰ ভ্ৰষ্টাচাৰী ব্ৰাহ্মণ এজনে বিষ্ণুৰ নাম লৈ কেনেদৰে মৃত্যুৰপৰা ৰক্ষা পালে সেই কথা ব্যক্ত কৰিছে। এই কাব্যখনিৰো মূল হৈছে *ভাগৱত পুৰাণ*। *কুৰুক্ষেত্ৰ* মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ শেষ বয়সৰ ৰচনা। কাব্যখনিৰ মূল কাহিনীভাগ *ভাগৱত পুৰাণ*ৰ দশম স্কন্ধৰপৰা লোৱা হৈছে। ইয়াত কৃষ্ণ আৰু যাদৱসকলৰ কুৰুক্ষেত্ৰলৈ যাত্ৰা, নন্দ-যশোদা আদি গোপসকলৰ লগত পুনৰ মিলন, নন্দ-যশোদাৰ কৰুণ বিদায় আদি ঘটনা বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

- *ভক্তি প্ৰকাশক গ্ৰন্থ ঃ ভক্তিপ্ৰদীপ, ভক্তি ৰত্নাকৰ* আৰু *নিমি-নৱসিদ্ধ সংবাদ* মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ ভক্তি প্ৰকাশক গ্ৰন্থ। *ভক্তিপ্ৰদীপ* মহাপুৰুষৰ আগ বয়সৰ ৰচনা। ইয়াৰ শ্ৰীকৃষ্ণ আৰু অৰ্জুনৰ কথোপথনৰ যোগেদি ভক্তিৰ তত্ত্বসমূহ ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। *ভক্তি ৰত্নাকৰ* গ্ৰন্থখনি সংস্কৃত ভাষাত ৰচিত। পাছত ৰামচন্দ্ৰ ঠাকুৰে অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰে। এই গ্ৰন্থখনিতো ভাগৱত পুৰাণৰ প্ৰভাৱ আটাইতকৈ বেছি। *নিমি-নৱসিদ্ধ সংবাদ*ত নিমি নামৰ ৰজাৰ লগত ৯ গৰাকী সিদ্ধৰ কথোপকথনৰ যোগেদি আধ্যাত্মিক আৰু ভক্তিতত্ত্বৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। এই তিনিওখন কাব্যতে বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ দাৰ্শনিক কথাবোৰ সহজভাৱে প্ৰকাশ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা দেখা যায়।
- *অনুবাদমূলক গ্ৰন্থ ঃ* বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ মূল আদৰ্শ হৈছে *ভাগৱত* পুৰাণ। শংকৰদেৱে দ্বাদশ স্কন্ধ *ভাগৱত*ৰ সাতোটা স্কন্ধ অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰে। সেই স্কন্ধকেইটা হ'ল— প্ৰথম, দ্বিতীয়, ষষ্ঠ, অষ্টম, দশম, একাদশ আৰু দ্বাদশ। তদুপৰি মাধৱ কন্দলী বিৰচিত *ৰামায়ণ*ৰ আদি আৰু উত্তৰাকাণ্ড কিবা কাৰণত লোপ পোৱাত শংকৰদেৱে 'উত্তৰাকাণ্ড' আৰু মাধৱদেৱে 'আদিকাণ্ড' ৰচনা কৰে।
- *অংকীয়া নাট ঃ* মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে মুঠতে ছয়খন অংকীয়া নাট ৰচনা কৰে— *পত্নীপ্ৰসাদ, কালিদমন, কেলিগোপাল, ৰুক্মিণী-হৰণ, পাৰিজাত-হৰণ* আৰু *ৰামবিজয়*। শংকৰদেৱ অসমীয়া নাট্য সাহিত্যৰ জনক। তেওঁৰ আগতে কোনো প্ৰকাৰৰ নাটক ৰচনা হোৱাৰ প্ৰমাণ পোৱা নাযায়। উক্ত ছয়খন নাটকৰ উপৰি শংকৰদেৱে *চিহ্নযাত্ৰা* নামৰ নাট এখনি ৰচনা কৰি অভিনয় কৰাৰ কথা জানিব পাৰি। অৱশ্যে এই নাটখনিৰ কোনো লিপিবদ্ধ ৰূপ উদ্ধাৰ হোৱা নাই। শংকৰদেৱৰ নাটসমূহৰ ভিতৰত নাটকীয় গুণলৈ লক্ষ্য ৰাখি *পাৰিজাত-হৰণ*ক শ্ৰেষ্ঠ বুলি ক'ব পাৰি। কিন্তু কাব্যিক গুণৰ ক্ষেত্ৰত *কেলিগোপাল* বেছি সমৃদ্ধ। সংগীতৰ প্ৰাচুৰ্য এই নাটখিনিৰ আন এটি বিশেষত্ব। *ৰামবিজয়* নাটক মূল ৰামায়ণৰ আদিকাণ্ড।

নাটখনিত বীৰ ৰসৰ প্ৰাধান্য দেখা যায়। *ৰামবিজয়* আৰু *ৰুক্মিণী-হৰণ* নাট দুখনি প্ৰায় একেটা সাঁচতে ঢলা যেন অনুমান হয়। কথাবস্তুৰ বিকাশত দুয়োখন নাটকৰ সাদৃশ্য মন কৰিবলগীয়া। *ৰুক্মিণী-হৰণ* নাটখনি শৃংগাৰ ৰসাত্মক যদিও বীৰ আৰু হাস্যৰসেও স্থান লাভ কৰিছে। *কালিদমন* আৰু *পত্নীপ্ৰসাদ*ৰ বিষয়বস্তু *ভাগৱতৰ* দশম স্কন্ধৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰা। *কালিদমনত* বীৰ আৰু অদ্ভুত আৰু *পত্নীপ্ৰসাদত* শান্ত ৰসৰ সমাবেশ ঘটিছে।

- *গীত ঃ* মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ দ্বাৰা বিৰচিত গীতসমূহৰ ভিতৰত ভটিমা, বৰগীত আৰু টোটয় বা চপয় উল্লেখযোগ্য। ভটিমাসমূহ প্ৰশস্তি বা গুণ-গৰিমা প্ৰকাশক গীত। ভাট নামৰ গায়কৰ মুখত দিয়া ভক্তিমূলক গীতপদকে ভটিমা বোলা হৈছে। মহাপুৰুষজনাই তিনি প্ৰকাৰৰ ভটিমাৰ প্ৰৱৰ্তন কৰে— নাট-ভটিমা, দেৱ-ভটিমা আৰু ৰাজ-ভটিমা। তাৰ লগতে পৰৱৰ্তীকালত মাধৱদেৱে গুৰু-ভটিমা সংযোগ কৰি চাৰি শ্ৰেণীৰ ভটিমাৰ সৃষ্টি কৰে।

  'বৰগীত' মহাপুৰুষজনাৰ অন্যতম অভিনৱ অৱদান। বৰগীত নামকৰণ অৱশ্যে তেওঁ কৰা নাই, পৰৱৰ্তী বৈষ্ণৱ ভক্তইহে মহাপুৰুষ দুজনাই ৰচনা কৰা মহত্ত্বপূৰ্ণ গীতসমূহক উক্ত আখ্যা দিছে। উল্লেখযোগ্য যে শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱে ৰচনা কৰা গীতখিনিকহে কেৱল 'বৰগীত' বুলি কোৱা হয়। বৰগীতসমূহক বাণীকান্ত কাকতিয়ে Noble Numbers, কালিৰাম মেধিয়ে Song Celestial আৰু দেবেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাই Holy Song আখ্যা দিছে। শংকৰদেৱে প্ৰথমবাৰ তীৰ্থ ভ্ৰমণ কৰি ফুৰোঁতে যেতিয়া বদৰিকাশ্ৰমত উপস্থিত হয় তেতিয়া তেওঁ হেনো 'মন মেৰি ৰাম চৰণেহি লাগু' —এই বৰগীতটি ৰচনা কৰে। মহাপুৰুষে প্ৰায় বাৰ কুৰি বৰগীত ৰচনা কৰিছিল আৰু সেইবোৰ এখন পুথিত সন্নিৱিষ্ট আছিল। কমলা বায়ন নামৰ এজন ভকতে গীতবোৰ আওৰাবলৈ নিওঁতে জুইত পুৰি সকলো নষ্ট হয়। ডেৰকুৰিমানহে ভকতৰ মুখত ৰ'ল। মনৰ বেজাৰতে মহাপুৰুষে আৰু গীত ৰচনা নকৰি তেওঁৰ শিষ্য মাধৱদেৱক ৰচনা কৰিবলৈ কয়। এই কাৰণেই মাধৱদেৱতকৈ শংকৰদেৱৰ দ্বাৰা ৰচিত বৰগীতৰ সংখ্যা কম। বৰ্তমান শংকৰদেৱে ৰচনা কৰা ৩৪ টা বৰগীতহে পোৱা যায়। 'টোটয়' সংস্কৃত 'তোটক' শব্দৰ পৰা আহিছে। সংস্কৃতৰ তোটক ছন্দৰ আৰ্হিত ৰচনা কৰা বাবে ইয়াৰ নাম টোটয়। ই বিষ্ণুৰ মহিমা প্ৰকাশক একশ্ৰেণীৰ গীত। 'মধু-দানৱ-দাৰণ-দেৱ-বৰম্' শংকৰদেৱৰ দ্বাৰা ৰচিত এটি উল্লেখযোগ্য টোটয়।

- *নাম প্ৰসংগমূলক গ্ৰন্থ ঃ কীৰ্ত্তন* আৰু *গুণমালা* শংকৰদেৱৰ নাম-প্ৰসংগমূলক গ্ৰন্থৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য। শংকৰদেৱে অসমত যি নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিছিল *কীৰ্ত্তন* আছিল তাৰ মুখপত্ৰ স্বৰূপ। *কীৰ্ত্তন* মহাপুৰুষজনাৰ কবি প্ৰতিভাৰ শ্ৰেষ্ঠ নিদৰ্শন। উত্তৰ ভাৰতত তুলসী দাসৰ *ৰামচৰিত মানসৰ* যি আদৰ, যি জনপ্ৰিয়তা;

অসমত *কীৰ্ত্তনৰ* তেনে আদৰ, তেনে জনপ্রিয়তা আছে। *কীৰ্ত্তনত* মুঠতে ২৭ টা স্বয়ং সম্পূর্ণ কাহিনী আছে। প্রতিটো কাহিনীৰ যোগেদি শ্রীকৃষ্ণৰ শ্রেষ্ঠত্ব তথা ভক্তিৰ মাহাত্ম্য প্রকাশ কৰা হৈছে। ন-বিধ ভক্তিৰ ভিতৰত 'শ্রৱণ' আৰু 'কীৰ্ত্তন'ক এই গ্রন্থখনিত প্রাধান্য দিয়া হৈছে। শ্রৱণ-কীৰ্ত্তনৰ সুবিধাৰ কাৰণেই নাম প্রসঙ্গৰ উপযোগী কৰি ঘোষা আৰু পদসহ এই গ্রন্থখন ৰচনা কৰা হৈছে। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ মতে— "ভাষাৰ লালিত্য, ছন্দৰ ঝংকাৰ, সুৰৰ লাৱণ্য, ভাৱৰ মাধুর্য, ভক্তিৰ দৃঢ়তা, চিন্তাৰ উচ্চতা আদিৰ সমষ্টিৰে শংকৰদেৱৰ *কীৰ্ত্তন* ৰচিত।"

গুণমালা ছয় আখৰীয়া কুসুমমালা ছন্দত ৰচনা কৰা সৰু গ্রন্থ। মুঠ পদ সংখ্যা ৩৭৭। ব্যক্তিগতভাৱে বা অকলশৰীয়াকৈ ঈশ্বৰৰ লীলা বা গুণ স্মৰণ কৰাৰ সুবিধার্থে এই পুথিখনি ৰচিত।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নির্ণয় কৰক—

(ক) শংকৰী যুগৰ সাহিত্যৰাজিক প্রধানতঃ তিনিটা ভাগত ভগাব পাৰি।

(খ) বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ অন্যতম লক্ষণ হ'ল ভক্তিৰসৰ সৃষ্টি কৰা।

(গ) বিষয়বস্তু অনুসৰি পাঁচালী সাহিত্যৰাজিক চাৰিটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে।

(ঘ) শংকৰদেৱে চাৰি প্রকাৰৰ ভটিমা ৰচনা কৰিছিল।

(ঙ) *কীৰ্ত্তনত* ন-বিধ ভক্তিৰ ভিতৰত শ্রৱণ আৰু কীৰ্ত্তনক প্রাধান্য দি ৰচনা কৰা হৈছে।

.....

৬.৪.২ মাধৱদেৱ

শংকৰদেৱৰ দৰে মাধৱদেৱো বহুমুখী প্রতিভাৰ গৰাকী আছিল। তেওঁ একাধাৰে ধর্ম প্রচাৰক, কবি, নাট্যকাৰ আৰু গীতিকাৰ। শংকৰদেৱৰ দ্বাৰা অনুপ্রাণিত হৈ মাধৱদেৱেও বিভিন্ন প্রকাৰৰ সাহিত্য সৃষ্টি কৰি শংকৰী যুগটোক সমৃদ্ধ কৰি তোলাত অৰিহণা যোগাইছে। তলত তেওঁৰ ৰচনাৰাজিৰ চমু পৰিচয় দাঙি ধৰা হ'ল।

- *আখ্যানমূলক ৰচনা ঃ* আখ্যানমূলক ৰচনাৰ ভিতৰত *ৰামায়ণৰ* 'আদিকাণ্ড' আৰু *ৰাজসূয় কাব্য* উল্লেখযোগ্য। মাধৱ কন্দলীৰ দ্বাৰা ৰচিত *ৰামায়ণৰ* আদিকাণ্ডটো কিবা কাৰণত লুপ্ত হোৱাত মাধৱদেৱে এই কাণ্ডটো ৰচনা কৰে। এই কাণ্ডটিত ৰাম-লক্ষ্মণৰ জন্ম বৃত্তান্ত আৰু শৈশৱৰ ঘটনা সংযোজিত হৈছে। মাধৱদেৱৰ কবিত্ব শক্তিৰ সম্যক পৰিচয় পোৱা যায় *ৰাজসূয় কাব্যত*। কাব্যখনি মহাভাৰতৰ *ৰাজসূয় যজ্ঞৰ* আধাৰত ৰচিত। দ্বাৰকা আৰু ইন্দ্রপ্রস্থ, শ্রীকৃষ্ণৰ ইন্দ্রপ্রস্থ যাত্রা, জৰাসন্ধ আৰু ভীমৰ যুদ্ধ, শিশুপালৰ গর্ববাক্য আদিৰ বর্ণনাত কবিয়ে অপূর্ব কাব্যিক সৌন্দর্য

সৃষ্টি কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

- *তত্ত্বমূলক ৰচনা ঃ* মাধৱদেৱৰ তত্ত্বমূলক ৰচনাৰ ভিতৰত *জন্মৰহস্য, ভক্তি-ৰত্নাৱলী, নামঘোষা* আৰু *নামমালিকা* উল্লেখযোগ্য। শংকৰদেৱ কোচ বিহাৰত থাকোঁতে চিলাৰায় দেৱানৰ পত্নী ভুৱনেশ্বৰীয়ে ঈশ্বৰৰ উৎপত্তি, লীলা আৰু প্ৰলয়ৰ কথা থকা এখন শাস্ত্ৰ ৰচনা কৰিবলৈ অনুৰোধ জনায়। পাছত শংকৰদেৱে পাটবাউসীলৈ আহি মাধৱদেৱৰ হতুৱাই তেনে এখন কাব্য ৰচনা কৰি ভুৱনেশ্বৰীলৈ পঠিয়ায়। সেই পুথিখনৰ নামেই হৈছে *জন্মৰহস্য*। পুথিখনিত সৃষ্টি আৰু প্ৰলয়ৰ বিৱৰণ দি হৰিৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব দেখুৱাইছে।

  মাধৱদেৱৰ অন্যতম শ্ৰেষ্ঠ ৰচনা *ভক্তি-ৰত্নাৱলী*। এই গ্ৰন্থখনি বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ চাৰিপুথিৰ অন্যতম। পুথিখনিৰ মূল লেখক বিষ্ণুপুৰী সন্ন্যাসী। মাধৱদেৱে এই পুথিখনি বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ উপযোগীকৈ অসমীয়া ভাষালৈ অনুবাদ কৰে। পুথিখনিত মুঠতে তেৰটা অধ্যায় আছে। প্ৰতিটো অধ্যায়ক কোৱা হৈছে 'বিৰোচন'। প্ৰতিটো বিৰোচনতে ভক্তিতত্ত্ব আৰু বিষ্ণুৰ শ্ৰেষ্ঠত্বৰ কথা বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

  মাধৱদেৱৰ শ্ৰেষ্ঠ ৰচনা *নামঘোষা*। এহেজাৰ ঘোষা থকা কাৰণে ইয়াক 'হেজাৰী ঘোষা' বুলিও কোৱা হয়। মাধৱদেৱৰ আধ্যাত্মিক জীৱনৰ পূৰ্ণ অভিব্যক্তি এই গ্ৰন্থখনত দেখা যায়। মাধৱদেৱৰ জীৱনৰ শেষৰ ফালৰ ৰচনা বাবে বাণীকান্ত কাকতিয়ে *নামঘোষাক* 'মহাপ্ৰস্থানিক গীত' বুলি আখ্যা দিছে। বাণীকান্ত কাকতিৰ মতে "নামঘোষাত তিনিটা ভাৱৰ ধাৰা মিহলি হৈ বিশাল আনন্দ সাগৰৰ ফালে প্ৰৱহমান হৈছে— পুণ্যশ্লোক শংকৰ স্মৃতি, মাধৱদেৱৰ আত্মলঘিমা আৰু কৃষ্ণ-ভক্তিৰ মাহাত্ম্য।"

  সংস্কৃত ভাষাৰপৰা অনুবাদ কৰা মাধৱদেৱৰ আন এখনি তত্ত্বমূলক গ্ৰন্থ হৈছে *নামমালিকা*। কোচ ৰজাৰ বৃদ্ধ মন্ত্ৰী বিৰূপাক্ষ কাজীয়ে পুৰুষোত্তম গজপতিৰ *নামমালিকা* পুথিখনি মাধৱদেৱক ভাঙনি কৰিবলৈ অনুৰোধ কৰিছিল। মন্ত্ৰীৰ অনুৰোধক্ৰমে মাধৱদেৱ কোচ বিহাৰত থাকোঁতে *নামমালিকা* অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰে। পুথিখনিত নামৰ মাহাত্ম্য আৰু তাৰ ফলাগমৰ বিৱৰণ পোৱা যায়।

- *অংকীয়া নাট ঃ* শংকৰদেৱৰ দৰে মাধৱদেৱেও কেইবাখনো নাট ৰচনা কৰে। তেওঁ ৰচনা কৰা নাটকেইখন হ'ল— *চোৰধৰা, পিম্পৰা-গুচোৱা, অৰ্জুন-ভঞ্জন, ভূমি-লেটোৱা* আৰু *ভোজন বিহাৰ*। এই নাটকেইখনত বাল-গোপালৰ অৰ্থাৎ শিশু কৃষ্ণৰ বাল সুলভ দুষ্টালি, ভেম, অভিমান, চাতুৰি, চৌৰ্যক্ৰিয়া আদিৰ চিত্ৰ ৰূপায়িত হৈছে। নাটকেইখনত শংকৰদেৱৰ নাটৰ দৰে একোটা পূৰ্ণ আখ্যান পোৱা নাযায়। কৃষ্ণৰ ল'ৰালিকালৰ একো একোটা মুহূৰ্তৰ ঘটনাক আমোদজনক বা কৌতূহলপূৰ্ণ পৰিস্থিতিৰ যোগেদি নাটকীয় ৰূপ দিয়া হৈছে। মানৱ শিশুৰ কাৰ্যকলাপ আৰু ব্যৱহাৰ কৃষ্ণ চৰিত্ৰত আৰোপ কৰিছে যদিও কৃষ্ণৰ অলৌকিক আৰু ঐশ্বৰিক

দিশটোৰ কথাও নাট্যকাৰে সোঁৱৰাই দিবলৈ পাহৰা নাই।

*অৰ্জুন-ভঞ্জন*ৰ বাহিৰে বাকীকেইখন নাটক 'ঝুমুৰা' বোলা হৈছে। পূৰ্ণাংগ কথাবস্তুৰ পৰিৱৰ্তে যেতিয়া ক্ষুদ্ৰ ঘটনা বা পৰিস্থিতিক লৈ ঠেক পৰিসৰৰ নাট ৰচনা কৰা হয়, তেতিয়া তেনে নাটক ঝুমুৰা বোলা হয়। *অৰ্জুন-ভঞ্জন*ৰ কথাবস্তু অলপ বহল। এটা আখ্যানৰ ওপৰত ভেটি কৰি ৰচনা কৰা হৈছে। সেই কাৰণে ইয়াক ঝুমুৰা বোলা নাই, নাট বুলিছে। বাৎসল্য ভাবৰ প্ৰকাশ আৰু কৌতুকপূৰ্ণ পৰিস্থিতিৰ বৰ্ণনাই মাধৱদেৱৰ নাটকেইখনিক সজীৱ আৰু জনপ্ৰিয় কৰি তুলিছে।

➢ *ৰৰগীত ঃ* গুৰু শংকৰদেৱৰ নিৰ্দেশক্ৰমে মাধৱদেৱে ৰৰগীত ৰচনা কৰে। মাধৱদেৱৰ দ্বাৰা বিৰচিত ৰৰগীতৰ সংখ্যা ১৫৭ টা। এই ৰৰগীতসমূহ ভক্তপ্ৰাণৰ মৰ্মস্পৰ্শী প্ৰকাশ। দাস্য আৰু বাৎসল্য— এই দুয়োটা ভাবৰেই ৰৰগীত তেওঁ ৰচনা কৰিছিল যদিও বাৎসল্য ভাবৰ গীত অধিক। মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ ৰৰগীতসমূহত পৰমাৰ্থ আৰু বিৰক্তি ভাবৰ প্ৰাধান্য লক্ষ্য কৰা যায়। বিৰহৰ গীত দুই-এটা নথকা নহয়; কিন্তু সংখ্যাত কম। মাধৱদেৱৰ উপৰিউক্ত ভাবৰ গীত আছে যদিও শিশু কৃষ্ণৰ চুৰ-চাতুৰি, খেলন, নৃত্য, জাগৰণ আৰু চলনৰ গীতৰ সংখ্যা বেছি। এই প্ৰসঙ্গত বাণীকান্ত কাকতিয়ে কৈছে—

> শংকৰদেৱৰ ৰচিত যিবোৰ গীত এতিয়াও আছে সেই আটাইবোৰেই প্ৰাৰ্থনাসূচক। মানৱ জীৱন দুষ্প্ৰাপ্য অথচ ক্ষণভংগুৰ আৰু মায়াময়। হৰিভক্তি মোহাচ্ছন্ন জীৱন-সমুদ্ৰত ধ্ৰুৱতৰা, এয়ে নানা ভাব আৰু ভাষাত শংকৰদেৱৰ গীতবোৰৰ সাধাৰণ তাৎপৰ্য। মাধৱদেৱৰ ৰচিত গীত কেতবোৰত এই ভাবৰ পুনৰুক্তি আছে; কিন্তু তেওঁৰ বেছিভাগ গীততে শিশুকৃষ্ণৰ বাল্যকালৰ ৰংবিৰঙৰ চিত্ৰ ফুটি ওলাইছে। বাৎসল্য প্ৰেম মাধৱদেৱৰ ভক্ত জীৱনৰ সৰ্বহ। গীত, পদ, নাট সকলোতেই তেওঁ শ্ৰীকৃষ্ণৰ শিশুচৰিত্ৰ সজীৱ কৰি তুলিছে।
>
> (কাকতী, ২০০০, পৃ.১২০)

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ খালি ঠাই পূৰণ কৰক—

(ক) মাধৱদেৱে *ৰামায়ণ*ৰ ..... ৰচনা কৰিছিল।

(খ)মাধৱদেৱ প্ৰণীত অংকীয়া নাটকেইখনক ..... আখ্যা দিয়া হয়।

(গ) মাধৱদেৱৰ নাটসমূহৰ প্ৰধান চৰিত্ৰ .....।

(ঘ) মাধৱদেৱৰ ৰৰগীতসমূহত প্ৰকাশ পোৱা প্ৰধান ভাব দুটা হৈছে.....।

(ঙ) পুণ্যশ্লোক শংকৰ স্মৃতি, মাধৱদেৱৰ আত্মলঘিমা আৰু কৃষ্ণভক্তি মাহাত্ম্য প্ৰকাশ পাইছে .....।

৬.৪.৩ অনন্ত কন্দলী

মহাপুৰুষ দুজনাৰ পাছতে তেৰাসবৰ অনুগামীসকলৰ ভিতৰত অনন্ত কন্দলী অন্যতম। অনন্ত কন্দলীৰ ঘৰ হাজোত। বাপেক ৰত্ন পাঠক হাজোৰ মাধৱ দেৱালয়ৰ পাঠক আছিল। ৰত্ন পাঠকৰ পুতেক হৰিচৰণ; হৰিচৰণেই তর্কশাস্ত্রত পাণ্ডিত্য লাভ কৰি অনন্ত কন্দলী নাম পায়। এওঁ পাছত চন্দ্রভাৰতী, ভাগৱতাচার্য, ভাগৱত ভট্টাচার্য আদি বিভূষণেৰেও ভূষিত হয়।

অনন্ত কন্দলীয়ে পাঁচখন কাব্য আৰু এখন নাট ৰচনা কৰে। কাব্যকেইখন হ'ল— *ৰামায়ণ, কুমৰ-হৰণ, বৃত্রাসুৰ-বধ, মধ্য আৰু শেষ দশম* আৰু *মহীৰাৱণ বধ কাব্য*। আনহাতে, তেওঁ ৰচনা কৰা একমাত্র নাটখনি হ'ল— *সীতাৰ পাতাল প্রৱেশ*।

অসমীয়া ভাষাত প্রথমে *ৰামায়ণ* ৰচনা কৰে মাধৱ কন্দলীয়ে। মাধৱ কন্দলীৰ পাছত *ৰামায়ণ* ৰচনা কৰা অসমীয়া কবিগৰাকী হ'ল অনন্ত কন্দলী। *ৰামায়ণ*ত সাতটা কাণ্ড আছে যদিও মাধৱ কন্দলীৰ দৰে অনন্ত কন্দলীয়েও পাঁচটা কাণ্ডহে ৰচনা কৰিছে। আদি আৰু উত্তৰাকাণ্ড ৰচনা কৰা নাই। মাধৱ কন্দলীৰ *ৰামায়ণ*ৰ কথা আৰু বর্ণনাকে কিছু পৰিৱর্তন কৰি, বিশেষকৈ ভক্তিৰ প্রাধান্য স্থাপন কৰি অনন্ত কন্দলীয়ে *ৰামায়ণ* ৰচনা কৰে। সেইবাবে এইখনক *ৰামায়ণ*ৰ 'বৈষ্ণৱ সংস্কৰণ' বুলিও ক'ব পাৰি। অনন্ত কন্দলীৰ আন এখন জনপ্রিয় কাব্য হ'ল *কুমৰ-হৰণ*। শ্রীকৃষ্ণৰ নাতি অনিৰুদ্ধ আৰু শোণিতপুৰৰ ৰজা বাণৰ কন্যা ঊষাৰ প্রেমক কেন্দ্র কৰি কাব্যখনি ৰচনা কৰা হৈছে। কাব্যখনিৰ প্রথমছোৱাত ঊষা-অনিৰুদ্ধৰ প্রেমৰ যোগেদি আদি ৰস আৰু শেষছোৱাত বাণ-শ্রীকৃষ্ণ তথা হৰিহৰৰ যুদ্ধৰ যোগেদি বীৰ ৰসে প্রাধান্য লাভ কৰিছে। *বৃত্রাসুৰ-বধ* কাব্যত ইন্দ্রই বৃত্রাসুৰক দধীচি মুনিৰ অস্থিৰ দ্বাৰা বজ্র নির্মাণ কৰি কেনেকৈ বধ কৰিলে সেই কাহিনীভাগ বর্ণনা কৰা হৈছে। *ভাগৱত*ৰ কাহিনীৰ দৰে এই কাব্যখনিৰ বর্ণনাও প্রাঞ্জল আৰু সৰস। *মহীৰাৱণ বধ* কাব্যৰ কাহিনীভাগ *ৰামায়ণ*ৰপৰা লোৱা হৈছে। ৰাৱণৰ পুতেক মহীৰাৱণে ৰাম-লক্ষ্মণ শুই থাকোঁতে হৰণ কৰি নি পাতালত কালী মূর্তিৰ আগত বলি দিবলৈ ধৰোঁতে হনুমানে তেওঁলোকক শেষ মুহূর্তত ৰক্ষা কৰি মহীৰাৱণক বধ কৰে। এই কাহিনীভাগকে *মহীৰাৱণ বধ* কাব্যত বর্ণনা কৰা হৈছে।

অনন্ত কন্দলীয়ে পাঁচখনকৈ কাব্য ৰচনা কৰিছে যদিও তেওঁৰ অক্ষয় কীর্তি হ'ল *মধ্য আৰু শেষ দশম*। *ভাগৱত*ৰ দশম স্কন্ধৰ আদি ভাগ শংকৰদেৱে ৰচনা কৰিছে; বাকী দুটা অর্থাৎ মধ্য আৰু শেষ দশম ৰচনা কৰিছে অনন্ত কন্দলীয়ে। দশম ৰচনাৰ ক্ষেত্রত কন্দলীয়ে শংকৰদেৱৰ ৰীতিকে অনুসৰণ কৰিছে। বিশেষকৈ প্রতিটো আখ্যানৰ শেষত শ্রীকৃষ্ণৰ মাহাত্ম্য আৰু ভক্তিৰসৰ প্রবাহ অক্ষুণ্ণ ৰাখিছে। কন্দলীৰ পাণ্ডিত্য, দার্শনিক জ্ঞান আৰু কঠিন বস্তু প্রাঞ্জলভাৱে অনুবাদ ক ৰিব পৰা ক্ষমতাৰ পৰিচয় এই কাব্যখনিত পোৱা যায়।

অনন্ত কন্দলীয়ে ৰচনা কৰা একমাত্ৰ নাটখনি হ'ল— *সীতাৰ পাতাল প্ৰৱেশ*। ৰামায়ণৰ কাহিনীৰ অন্তৰ্গত বিষয়বস্তুৰ আধাৰত নাটখনি ৰচনা কৰা হৈছে। অংকীয়া নাট হিচাপে এইখন সৰ্বাংগ সুন্দৰ নাট বুলি দেবেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাই মত পোষণ কৰিছে। লগতে তেওঁ কৈছে যে *সীতাৰ পাতাল প্ৰৱেশ* নাটখনি শংকৰদেৱৰ নাটতকৈ কোনোগুণে কম নহয়।

৬.৪.৪ ৰাম সৰস্বতী

এইগৰাকী কবিৰ যি আত্মপৰিচয়মূলক বিৱৰণ পোৱা যায় তাৰপৰা জানিব পাৰি যে ৰাম সৰস্বতী কামৰূপৰ পচৰীয়া (কোনো কোনো পুথিত চমৰীয়া) নামৰ গাঁৱত জন্মগ্ৰহণ কৰিছিল। এওঁৰ পিতৃৰ নাম আছিল ভীমসেন কবিচূড়ামণি। ভীমসেনৰ দুগৰাকী পুতেক— কবিচন্দ্ৰ আৰু অনিৰুদ্ধ। এই অনিৰুদ্ধই পাছত ৰাম সৰস্বতী নাম পায়। ৰাম সৰস্বতীৰ পৰিচয় সন্দৰ্ভত তেওঁ অনুবাদ কৰা মহাভাৰতৰ অসমীয়া পাঠত পচৰীয়া, চমৰীয়া, চিনকোনো, পাটচৌৰা আদি ঠাইৰ নাম উল্লেখ আছে। ইয়াৰ পৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে ৰাম সৰস্বতী সম্ভৱতঃ কোনো এক নিৰ্দিষ্ট ঠাইত থকা নাছিল। সেইবাবেই বিভিন্ন ঠাইৰ নাম উল্লেখ আছে।

প্ৰাচীন অসমীয়া কবিসকলৰ ভিতৰত সকলোতকৈ সৰহসংখ্যক পদ ৰচনা কৰি গৈছে ৰাম সৰস্বতীয়ে। তেওঁ ৰচনা কৰা পদৰ সংখ্যা মহাপুৰুষ শংকৰদেৱতকৈও অধিক। ৰচনাৰ ব্যাপকতা আৰু বৰ্ণনীয় কথাবস্তুলৈ লক্ষ্য ৰাখি ৰাম সৰস্বতীক 'অসমীয়া ব্যাস' আখ্যা দিয়া হৈছে।

ৰাম সৰস্বতীৰ ৰচনাৱলীক দুটা ভাগত বিভক্ত কৰিব পাৰি— (১) *মহাভাৰতৰ* পৰ্বসমূহৰ অনুবাদ আৰু (২) বধকাব্য নামৰ একশ্ৰেণী জনপ্ৰিয় কাব্য। ৰাম সৰস্বতীয়ে নৰনাৰায়ণ ৰজাৰ অনুপ্ৰেৰণাত মহাভাৰতৰ বেছিভাগ পদেই অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰে। ৰাম সৰস্বতীয়ে তেওঁৰ মহাভাৰতীয় ৰচনাৰ ভিতৰত অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰা পৰ্বকেইটা হ'ল— (১) আদি-পৰ্ব (২) সভা-পৰ্ব (৩) বন-পৰ্ব (৪) বিৰাট-পৰ্ব (৫) উদ্যোগ-পৰ্ব (৬) ভীষ্ম-পৰ্ব (৭) দ্ৰোণ-পৰ্ব (৮) কৰ্ণ-পৰ্ব (৯) গদা-পৰ্ব আৰু (১০) শান্তি-পৰ্ব। মহাভাৰতৰ দৰে এখন সাগৰ সংকাশ পুথি সফলতাৰে অনুবাদ কৰাটো সামান্য পৰিশ্ৰম, পাণ্ডিত্য আৰু কবিত্বৰ পৰিচায়ক নহয়। তাতোকৈ ডাঙৰ কথা হৈছে জনসমাজৰ উপযোগী কৰি ৰচনা কৰা কাৰ্যটো। ৰাম সৰস্বতীৰ অনুবাদত জটিল তত্ত্ব-বিচাৰ নাই, নীৰস ধৰ্মমতৰ অযথা ব্যাখ্যা নাই, ধৰ্মমত ঠাই বিশেষে আছে যদিও সেয়া সৰল আৰু চমুকৈ দাঙি ধৰা হৈছে। আনহাতে যিকোনো বৰ্ণনা ঘৰুৱা পৰিৱেশৰ লগত খাপ খুৱাই জনগণৰ অন্তৰস্পৰ্শী কৰি তোলা হৈছে। অৱশ্যে য'তে সুবিধা আৰু সুৰুঙা পাইছে তাতেই শ্ৰীকৃষ্ণৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব আৰু ভক্তিৰ মহিমা প্ৰকাশ কৰিছে।

ৰাম সৰস্বতীৰ আন একশ্ৰেণী ৰচনা হৈছে বধকাব্য। *মহাভাৰতৰ* বনপৰ্বৰ অসুৰ

বধৰ কাহিনীক অৱলম্বন কৰি ৰচিত এনে কাব্যৰ সংখ্যা হৈছে ১৫ খন। এই কাব্যকেইখনক একেলগে বধকাব্য বুলি অভিহিত কৰা হয়। সেই কাব্যকেইখন হ'ল *(১) বিজয়-পর্ব (২) মনিচন্দ্র ঘোষ-পর্ব (৩) পুষ্পহৰণ-পর্ব (৪) কালকুজ- শোষকবধ (৫) ভীম-চৰিত (৬) বকাসুৰ-বধ (৭) কুলাচল-বধ (৮) জঙঘাসুৰ-বধ (৯) জটাসুৰ-বধ (১০) পাঞ্চালী বিবাহ (১১) সিন্ধুৰ-পর্ব (১২) ব্যাসাশ্রম (১৩) অশ্বকর্ণ বধ (১৪) খটাসুৰ-বধ* আৰু *(১৫) ব্যঞ্জন-পর্ব*

জানি থোৱা ভাল

একমাত্র সৰস্বতীয়ে ৰচনা কৰা দৈত্য-দানৱ বধৰ কাহিনীসমূহকে 'বধ কাব্য' বুলি কোৱা হয়। আন কবিয়ে ৰচনা কৰা একেই দৈত্য-দানৱ বধৰ কাহিনীসমূহক কিন্তু বধকাব্য বুলি কোৱা নহয়।

চিন্তা-চর্চা কৰক— ৬.১

মহেশ্বৰ নেওগৰ *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা*, সত্যেন্দ্রনাথ শর্মাৰ *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত* আৰু মনোৰঞ্জন শাস্ত্রীৰ *ৰাম সৰস্বতীক* সমল হিচাপে লৈ ৰাম সৰস্বতীৰ জন্মস্থান সম্পর্কে থকা মতভেদৰ বিষয়ে এটি আলোচনা প্রস্তুত কৰক।

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

এই কাব্যসমূহ মহাভাৰতৰ বনপর্বৰ অন্তর্গত কাহিনীক লৈ ৰচিত বুলি কবিয়ে কৈছে। কিন্তু কাব্যসমূহৰ কাহিনীসমূহৰ মহাভাৰতৰ লগত বিশেষ সম্পর্ক নাই। পাণ্ডৱসকলে বনবাসৰ সময়ত বনে বনে ঘুৰি ফুৰোঁতে অশেষ বিপদ আৰু বাধা-বিঘিনিৰ সন্মুখীন হ'ব লগা হৈছিল। বিশেষকৈ অৰণ্যৰ মাজত দৈত্য, দানৱ আৰু অসুৰৰ সন্মুখীন হ'বলগীয়াত পৰিছিল। পাণ্ডৱসকলে শ্রীকৃষ্ণৰ সহায়ত এই দৈত্য-দানৱক কেনেদৰে বধ কৰিছিল তাৰেই কাহিনী বধকাব্যসমূহত পোৱা যায়। এই বধকাব্যই আজি-কালিৰ গল্প-উপন্যাসৰ দৰে সেই সময়ত অসমীয়া মানুহক মনোৰঞ্জন প্রদান কৰিছিল।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ খালি ঠাই পূৰণ কৰক—

(ক) অনন্ত কন্দলীয়ে ..... কাব্য আৰু এখন নাট ৰচনা কৰিছিল।

(খ) অনন্ত কন্দলীক .....বুলি অভিহিত কৰা হয়।

(গ) ৰাম সৰস্বতীয়ে ৰচনা কৰা দৈত্য-দানৰ বধৰ কাহিনীসমূহকহে ..... বুলি অভিহিত কৰা হয়।

৬.৫ অসমীয়া গদ্যৰ উদ্ভৱ

এই শংকৰী যুগতে অসমীয়া সাহিত্য ৰচনাত গদ্যৰ প্রয়োগো আৰম্ভ হয়। অসমীয়া গদ্যৰ প্রাচীন নিদর্শন অংকীয়া নাট আৰু মন্ত্রপুথিত পোৱা গৈছে, যদিও অসমীয়া গদ্যক পোনপটীয়া আৰু প্রধানকৈ সাহিত্য ৰচনাত ব্যৱহাৰ কৰে ভট্টদেৱেহে। ভট্টদেৱৰ হাততেই প্রকৃত অসমীয়া গদ্যৰ সৃষ্টি হয়। ভট্টদেৱৰ প্রকৃত নাম 'বৈকুণ্ঠ নাথ ভট্টাচার্য'। 'কবিৰত্ন' আৰু 'ভাগৱত ভট্টাচার্য' ভক্ত-পণ্ডিতসকলে ভট্টদেৱৰ ভাগৱত পাণ্ডিত্য আৰু কাব্য-জ্ঞানৰ স্বীকৃতিস্বৰূপে দিয়া নাম। ভট্টদেৱৰ জন্ম আৰু মৃত্যুৰ তাৰিখ নির্ণয়ৰ ক্ষেত্রত পণ্ডিতসকলৰ মাজত মতভেদ থকা দেখা যায়। পণ্ডিত হেমচন্দ্র গোস্বামীয়ে তেওঁৰ সময় ১৪৮০-১৫৬০ শকৰ ভিতৰত বুলি মত প্রকাশ কৰিছে আৰু বর্তমানে সেয়াই গ্রহণ কৰা হৈছে।

ভট্টদেৱে কথাবন্ধত *ভাগৱত-কথা, গীতা-কথা, ৰত্নাকৰ-কথা*— এই তিনিখন গ্রন্থ ৰচনা কৰিছিল। *গীতা-কথা* বা *কথা-গীতা*ৰ প্রাচীনত্বৰ বিষয়ে আচার্য প্রফুল্ল ৰায়ে কৈছে—

> Indeed the *Prose-Gita* of Bhattadeva composed in the sixteenth century is unique of its kind... ... It is a priceless treasure. Assamese prose literature developed to a stage in the far distant sixteenth century which no other literature of the world reached except writings of Hooker and Latimer in England.

গুৰু দামোদৰদেৱৰ আজ্ঞা মতে 'স্ত্রী-শুদ্র সর্বলোকে' বুজিব পৰাকৈ 'কথাবন্ধে' তেওঁ *ভাগৱত* ৰচনাত হাত দিছিল। অৱশ্যে ভট্টদেৱে দৈনন্দিন কথ্যভাষাক গ্রহণ নকৰি কথ্যভাষাৰে এটা সাধু আৰু গম্ভীৰ ৰূপহে তেওঁৰ গদ্যত ব্যৱহাৰ কৰিছে। কথোপকথন, প্রশ্ন-উত্তৰ আৰু তর্ক-পদ্ধতিৰ ৰীতিৰে *কথা-গীতা* পুথিখন ৰচনা কৰিছে। সাধাৰণতে চুটি চুটি বাক্য ব্যৱহাৰ কৰিছে যদিও ঠাই বিশেষ সংস্কৃতীয়া সমাসবদ্ধ বাক্যও প্রয়োগ কৰা দেখা যায়। ভট্টদেৱৰ ভাষাৰ প্রকাশিকা শক্তি এই নিদর্শনটিয়ে সামান্যভাৱে দাঙি ধৰিব — "যদ্যপি তুমি সকলো পাপীত কৰি অত্যন্ত পাপকাৰী হোৱা তথাপি পাপ সমুদ্রক জ্ঞাননাৱে অনায়াসে তৰিবা। যেন কাষ্ঠসমূহক প্রজ্বলিত

অগ্নিয়ে ভস্ম কৰে তেমনে জ্ঞানাগ্নিয়ে প্রাবব্ধ বিনে সকল কর্মকে ভস্ম কৰে।" *(কথা-গীতা ঃ ৪র্থ অধ্যায়)।*

ভট্টদেৱৰ লেখাতে অসমীয়া গদ্যই ব্যাকৰণসংগত এটি সুনির্দিষ্ট ৰূপ গ্রহণ কৰে। যুক্তিযুক্তভাৱে বিষয়ৰ ব্যাখ্যা কৰাটোৱেই ভট্টদেৱৰ উদ্দেশ্য আছিল। অসমীয়া গদ্যক গধুৰ ভাব প্রকাশৰ বাহনৰূপে প্রয়োগ কৰি ভট্টদেৱে অসমীয়া ভাষাক যি মর্যাদা দান কৰিলে তাৰ কাৰণে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত তেওঁৰ বিশেষ স্থান সদায়ে থাকিব।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৪ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নির্ণয় কৰক—

(ক) অসমীয়া গদ্যৰ জনক হিচাপে অভিহিত কৰা হয় মাধৱদেৱক ।

(খ) ভট্টদেৱৰ প্রকৃত নাম 'বৈকুণ্ঠ নাথ ভট্টাচার্য'।

.....

৬.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- প্রাক্-শংকৰী যুগৰ পাছৰ যুগটোৱেই হৈছে শংকৰী যুগ। এই সময়ছোৱাত মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে অসমত বৈষ্ণৱ ধর্ম প্রচাৰ কৰিছিল। সেইবাবে এই যুগটোক 'নৱ-বৈষ্ণৱ যুগ' বুলিও অভিহিত কৰা হয়।
- শংকৰদেৱে সাহিত্যৰ মাধ্যমেৰে ধর্ম প্রচাৰ কৰিছিল। সেইবাবে এই যুগত অসমীয়া সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী হৈ উঠে। যাৰ বাবে এই যুগটোক অসমীয়া সাহিত্যৰ 'স্বর্ণযুগ' বুলিও কোৱা হয়।
- এই যুগত দুই শ্রেণী সাহিত্যৰ সৃষ্টি হৈছিল— বৈষ্ণৱ সাহিত্য আৰু পাঁচালী সাহিত্য।
- শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱ, অনন্ত কন্দলী, ৰাম সৰস্বতী আছিল বৈষ্ণৱ কবি। এওঁলোকৰ উপাস্য দেৱতা আছিল শ্রীকৃষ্ণ। সেইবাবে এওঁলোকৰ সাহিত্যৰাজিত শ্রীকৃষ্ণৱ শ্রেষ্ঠত্ব তথা ভক্তিৰ মাহাত্ম্য প্রকাশ পাইছে।
- অসমীয়া গদ্যৰ প্রাচীন নিদর্শন অংকীয়া নাট আৰু মন্ত্রপুথিত পোৱা গৈছে, যদিও অসমীয়া গদ্যক পোনপটীয়া আৰু প্রধানকৈ সাহিত্য ৰচনাত ব্যৱহাৰ কৰে শংকৰী যুগৰ কবি ভট্টদেৱেহে। এক অর্থত ক'ব পাৰি ভট্টদেৱৰ হাততেই প্রকৃত অসমীয়া গদ্যৰ সৃষ্টি হয়।

৬.৭ অধিক জানিবলৈ

১) গোস্বামী, যতীন্দ্রনাথ (১৯৯৪); *অসমীয়া সাহিত্যৰ চমু বুৰঞ্জী;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্রকাশ।

২) নেওগ, মহেশ্বৰ (২০০০); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্র প্রকাশ।

৩) বর্মন, শিৱনাথ (সম্পাঃ) (১৯৯৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (দ্বিতীয় খণ্ড);* গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

৪) শর্মা, সত্যেন্দ্রনাথ (২০০৬); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত;* গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্রকাশ।

৫) হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ (অনুবাদ, ২০০২); *অসমীয়া ভাষাৰ গঠন আৰু বিকাশ* (Banikanta Kakati: Assamese : It's Formation and Development); গুৱাহাটী ঃ বীণা লাইব্রেৰী।

৬.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) অশুদ্ধ খ) শুদ্ধ গ) অশুদ্ধ ঘ) অশুদ্ধ ঙ) শুদ্ধ

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) আদিকাণ্ড খ) ঝুমুৰা গ) শিশুকৃষ্ণ ঘ) দাস্য আৰু বাৎসল্য ঙ) *নামঘোষাত*

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) ৫ খন খ) অসমীয়া ব্যাস গ) বধকাব্য

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) অশুদ্ধ খ) শুদ্ধ

৬.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

বস্তুধর্মী প্রশ্ন

প্রশ্ন ১ ঃ *নামঘোষা* পুথিখনি কাৰ ৰচনা?

প্রশ্ন ২ ঃ কাৰ হাতত অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ প্রকৃত অর্থত শুভাৰম্ভ ঘটে?

চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ চমুটোকা লিখক—

(ক) বৰগীত (খ) ৰাম সৰস্বতী

(গ) মাধৱদেৱ (ঘ) অনন্ত কন্দলী

ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ শংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে এটি আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ শংকৰদেৱৰ অংকীয়া নাটকেইখনিৰ বিষয়ে এটি চমু পৰিচয় আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ 'বধকাব্য'ৰ বিষয়ে এটি আলোচনা দাঙি ধৰক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ শংকৰদেৱৰ সাহিত্যকৃতি সম্পৰ্কে এটি আলচ যুগুত কৰক।

প্ৰশ্ন ৫ ঃ মাধৱদেৱৰ সাহিত্যকৃতি সম্পৰ্কে এটি আলচ যুগুত কৰক।

*** ***** ***